ڕۆل و گرنگییا گۆتنێن مەزنان د پێشدابرنا رویدانێن ڕۆمانێدا
- ڕۆمانا "ستۆکهۆلمێ تە چ دیت بێژە" یا (باڤێ نازێ) وەک نموونە -

د. شڤان قاسم حەسەن

پشکا زمانێ کوردی- فەکۆلتییا زانستێن مرۆڤایەتی-زانکۆیا زاخۆ- هەرێما کوردستانێ/ عێراق.

پوختە:

فۆلکلۆر وەکو گەنجینەیەکا پڕ بوهایا ئەدەبێ سەرزاری بۆ هەر میللەتەکێ، خودان گرنگی و باندۆرا کارتێکەرانەیا خۆیە، لسەر ئەدەبیاتا نڤیسکییا ئەوی میللەتی. گەلێ کورد ژی خودان فۆلکلۆرەکێ دەولەمەندە کو شانازییێ پێدبەت. گۆتنێن مەزنان وەکو جورەکێ گرنگ و سەرەکییێ فۆلکلۆری ل دەڤ میللەتێ مە، ڕۆلگێڕانەکا مەزن د ناڤا ژین و ژیار و بگرە نڤیسینا مە دا ژی دگێڕیت و دبیتە جهێ مفا ژێ وەرگرتنێ بۆ سەلماندن، دووپاتکرن و داکۆکیکرنێ لسەر گەهاندنا پەیاما ئاخفتنا مە یا ڕۆژانە. نڤیسەرێن کورد وەکو تەخەکا گرنگا جڤاکی، بێ بەهر و بێ ئاگەهـ نەبووینە ژ بکارئینان و مفا وەرگرتنا ژ ئەڤی جورێ گرنگێ فۆلکلۆری د ناڤا بەرهەمێن ئەدەبییێن خۆ دا.

ڕۆمان ژی کو بەرفرەهترین و خودان کاریگەرترین ژانرێ ئەدەبیاتا داستانییە، د ئەڤی بواریدا هەتا ڕادەیەکێ باش بۆ دەولەمەندکرن و دووپاتکرنا چاوانییا پێشدابرنا توخم و تەکنیکێن ڕۆمانێ ژ ئالییێ ڕۆماننڤیسانڤە، هەوڵا ڕەنگڤەدان و بەرجەستەکرنا فۆلکلۆری ب گشتی و گۆتنێن مەزنان ب تایبەتی، بۆ گەهاندنا پەیاما ڕۆمانا خۆ هاتییە ئەنجامدان. ڕۆماننڤیسێ کورد (باڤێ نازێ)(١) وەکو ڕۆماننڤیسەکێ سەرکەڤتییێ کورد کو د بەرهەمێن ئەویدا مفا وەرگرتنا ژ داب و نەریت و فۆلکلۆری ب باشی و کاریگەرانە خویا دبیت؛ د ڕۆمانا "ستۆکهۆلمێ تە چ دیت بێژە"(٢) دا، ب مفا وەرگرتن و هاریکارییا گۆتنێن مەزنان، شیایە ڕەوتا پێشدابرنا رویدانێن ڕۆمانا خۆ ئاراستە بکەت و ببیتە جهێ سەنگەکا تایبەتی ژ بۆ ڕۆمانا ناڤبری. لەوڕا ناڤونیشانێ ئەڤێ ڤەکۆلینێ ل ژێر "ڕۆل و گرنگییا گۆتنێن مەزنان د پێشدابرنا رویدانێن ڕۆمانێدا- ڕۆمانا "ستۆکهۆلمێ تە چ دیت بێژە" یا (باڤێ نازێ) وەک نموونە -" هاتییە هەلبژارتن.

پەیڤێن سەرەکی: *فۆلکلۆر، گۆتنێن مەزنان، ڕۆمان، ڕۆمانا "ستۆکهۆلمێ تە چ دیت بێژە"، رویدانێن ڕۆمانێ.*

١. پێشەکی:

فۆلکلۆر پشکەکا گرنگ ژ شارستانییەتا ڕاست و دروست و کەڤنارا هەر گەلەکێیە و ب خۆدیکا بەرجەستەکرنا ژین و ژیانا ئەوی گەلی دهێتە هەژمارتن؛ ب گۆتنەکا دی، ئەم دشێین بێژین کو فۆلکلۆر وەکی شانویەکێیە کو ژیانا مللەتی ژ هەمی ئالییانڤە بەرچاڤ دکەت. ڤەکۆلینێن ئارکیولۆژی ئەو چەندە داینە خویاکرن کو مللەتێ کورد ژ ئەلندا مێژوویێ ژ ئەنجامێ کارلێککرنا پەیوەندییێن هەڤبەشێن جڤاکی دناڤبەرا مرۆڤی و ژینگەها دەوروبەر ئەویدا، شیایە کەلتوورەکێ ب ئەوی ئاوایی دروست بکەت کو خودانێ چەندین بنەمایەکێن دیار و تایبەتە، ئەڤ بنەمایە، تایبەتن ب گەلێ کوردڤە؛ ژ بەر ئەڤی ڕۆلێ گرنگێ فۆلکلۆری ژ بۆ ناساندن و بوون و مانا ناسناما مللەتی و شارستانیا گەلێ کورد هەی، بوویە ئەگەرێ گرنگی و پویتەپێدانێ ل دەڤ تاکێ کورد کو ژ بۆ کۆمکرن و پاراستنا فۆلکلوری خۆ، خەبات و تێکۆشینێ بکەت. ژ ئەوان جورێن گرنگێن فۆلکلۆری ژی، گۆتنێن مەزنان یێن کوردی وەکو گەنجینەیەکا ژهەژی و پڕبوها جهێ خۆ د ناڤا مێشک و دل و دەروونێ گەلێ کورد دا کرییە و هەتا ڕادەیەکێ باش شیایە ژین و ژیارا تایبەت ب کوردانڤە بەرجەستە بکەت. هەر ژ بەر ئەڤێ چەندێ نڤیسەرێن کورد، ژ ڕۆمانڤیس و هەلبەستڤانان ژ بۆ ڕەسەنایەتی، ب سەنگ ئێخستن و بوهادارکرنا گەهاندنا پەیاما خۆ، بەرەڤ ئاراستەیێ مفا وەرگرتنێ ژ ئەڤێ گەنجینا پڕبوهاڤە چووینە، کو ڕۆمانا "ستۆکهۆلمێ تە چ دیت بێژە" یا (باڤێ نازێ)، ئێکە ژ ئەوان بەرهەمان.

١.١. ناڤونیشانێ ڤەکۆلینێ:

ئەڤ ڤەکۆلینە ل ژێر ناڤونیشانێ ((ڕۆل و گرنگیا گۆتنێن مەزنان د پێشدابرنا ڕویدانێن ڕۆمانێدا - ڕۆمانا "ستۆکهۆلمێ تە چ دیت بێژە" یا (باڤێ نازێ) وەک نموونە -)) یە.

١.٢. میتۆدا ڤەکۆلینێ:

ل پەی ناڤونیشان و سروشتێ ئەڤێ ڤەکۆلینێ، ئەو میتۆدا ڤەکۆلینێ یا کو لگەل ئەڤێ بابەتی ژ بۆ شرۆڤەکرن و سەلماندنا ئەوێ یا گونجایی بیت، میتۆدا (وەسفی – شرۆڤەکاری)یە، لەوڕا مە مفا ژ ئەڤێ میتۆدا ڤەکۆلینێ وەرگرتییە.

١.٣. سنووری ڤەکۆلینێ:

سنوورێ ئەڤێ ڤەکۆلینێ، ڕۆل و گرنگیا گۆتنێن مەزنان د پێشدابرنا ڕویدانێن ڕۆمانا "ستۆکهۆلمێ تە چ دیت بێژە" یا (باڤێ نازێ) ب خۆڤە دگریت.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

٤.١. گرنگییا ڤەکۆلینێ:

گرنگییا ئەڤێ ڤەکۆلینێ د وێ چەندێدایە، کو ڕۆمانا ستۆکۆلمێ تە چ دیت بێژە" وەکو ڕۆمانەکا مێژوویی – ژیاننامەیی، خودان ڕویدانێن جورەبەجورە کو ب شێوەیێن جیاواز هاتینە ڤەگێڕان و مفا ژ هندەک جورێن فۆلکلۆری – ب تایبەتی ژی جورێ فۆلکلۆرییێ گۆتنێن مەزنان – هاتییە وەرگرتن. ئانکو جورێ فۆلکلۆرییێ گۆتنێن مەزنان دکەڤیتە د خزمەتا پێشدابرنا ڕویدانێن ئەڤێ ڕۆمانێدا. کو د شیاندا هەیە وەکو کەرەستەیەکێ خاڤێ دەولەمەند د ئەڤی بیاڤیدا مفا ژ بۆ ڤەکۆلینکرنێ ژێ بهێتە وەرگرتن و ڕۆل و گرنگییا گۆتنێن مەزنان د ئەڤی بیاڤیدا، بەرجەستە بکەین.

٥.١. گریمانێن ڤەکۆلینێ:

د پرۆسەیا ب ئەنجام گەهاندنا ئەڤێ ڤەکۆلینێدا، مە دڤێت ئەوێ چەندێ ب ئاوایەکێ زانستی و ئەکادیمی بسەلمینین: ئەرێ د شیاندا هەیە کو ڕۆماننڤیس ب شێوەیەکێ شارەزایانە ژ بۆ گەهاندنا پەیاما سەرەکییا بەرهەمێ خۆ مفای ژ فۆلکلۆری وەربگریت؟ ئەرێ گەلۆ ڕۆمان وەکو ژانرێ سەرەکییێ ئەدەبیاتا داستانی، شیانێن گونجاندن و بەرجەستەکرنێ ژ بۆ ئەڤێ پرۆسێسێ هەنە؟ ئایا گۆتنێن مەزنان شیان هەنە کو بشێت هاریکار و کاریگەر بیت بۆ ڕۆلگێڕانێ د ڕەوتا پێشدابرنا ڕویدانێن ڕۆمانێ – ڕویدانێن سەرەکی و ڕویدانێن لاوەکی – دا؟

٦.١. پشکێن ڤەکۆلینێ:

ئەڤ ڤەکۆلینە ژ بلی پێشەکی و ئەنجامان ژ دوو پشکان پێکدهێت، پشکا ئێکێ یا تیۆرییە و (گۆتنێن مەزنان و توخمێ ڕویدانێ) ب خۆڤە دگریت، کو لسەر ئەڤان سەرەبابەتان دابەش دبیت: (چەمک و پێناسێن گۆتنێن مەزنان)، (جورێن گۆتنێن مەزنان)، (تایبەتمەندییێن گۆتنێن مەزنان)، (گرنگییا گۆتنێن مەزنان)، (توخمێ ڕویدانێ)، (تێگەهـ و پێناسێن ڕویدانێ)، (جورێن ڕویدانان ل دویڤ گرنگییا ئەوان: ڕویدانێن لاوەکی، ڕویدانێن سەرەکی). پشکا دوویێ ب ناڤونیشان (ڕۆل و گرنگییا گۆتنێن مەزنان د پێشدابرنا ڕویدانێن ڕۆمانا "ستۆکهۆلمێ تە چ دیت بێژە" یە) کو پراکتیکرنە لسەر ڕۆلێ گۆتنێن مەزنان د پێشدابرنا ڕویدانێن – سەرەکی و لاوەکی – ڕۆمانا ناڤبریدا.

٢. پشکا ئێکێ تیۆری (گۆتنێن مەزنان و توخمێ ڕویدانێ):

١.٢. گۆتنێن مەزنان:

١.١.٢. چەمک و پێناسێن گۆتنێن مەزنان:

هەلبەت گۆتنێن مەزنان بەرهەمێ فۆلکلۆرییێ زۆر کەڤنێ باب و باپیرانە، چقەکێ گرنگە ژ دەریایا ئەدەبێ فۆلکلوری؛ ژ ئەنجامێ بوویەر و سەرپێهاتی و سەربۆرێن ژیانێ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

سەرهەلدانیە، گۆتارەکا کورتە، فەلسەفەیا ژیانییە، هزرەکا جوانە، ژ بەر هندێ د ناڤا هەر گەلەکیدا هەیە و پترییا ئەوان وەك یەكن، د ناڤا جڤاکیدا ژ هەر تشتەکێ خودان باندۆرترن؛ چونکی هەر ژ دەروونێ ئەوان دەرکەڤتینە، د هەر دەمەکێ ئاخڤتنێدا و ژ بۆ بهێزکرنا ئاخڤتنا خۆ دبێژن؛ لەورا ئەم دشێین بێژین کو (گۆتنێن مەزنان بلندییا بیروباوەرێن گەلی دناڤ گەلێن دیدا نیشان ددەت) (خانکی، کوڤان: ٢٠٠٨: ٩).

پسپۆر و شارەزا و ڤەکۆلەران ب گەلەك نێرینێن جودا جودا پێناسا گۆتنێن مەزنان کرینە، هەر ئێك ژ ئەوان ل دویڤ پسپۆری و شارەزاییا خۆ، گۆتنێن مەزنان داینە ناساندن، بۆ نموونە: ((گۆتنێن مەزنان ڕستەیەکا کورتە، چ ب شێوەیێ پەخشانکی بیت یان هەلبەستی کو خودان دستوور و بنیاتەک ڕەوشتییە و جهێ گرنگی و پویتەپێدانا پڕانییا تەخوچینانە، کو ژ بەر سادەیی، ڕەهوانی و کاملبوونا دڕکەییا ئەوێ، هەمی پشتبەستنێ ل سەر دکەن.)) (سهیلی، مهدی: ١٣٨٥: ٢٢) واتە گۆتنێن مەزنان ڕستەکا کورت، سادە و ڕەهوانە کو ل سەر بنەمایەکێ ڕەوشتی ژ بۆ گەهاندن و دووپاتکرنا پەیاما تەخوچینێن جڤاکی، مفا ژێ دهێتە وەرگرتن. هەروەسا پێناسەکا دی کو داکۆکیێ ل سەر کاریگەرییا ب باندۆرا ئەوێ دکەت، دبێژیت: ((گۆتنا مەزنان، ئاخڤتنەکا کورت و سادەیە کو ڕۆژەکێ و سەردەمەکێ ل دویڤ ڕویدانا بوویەرەکێ، ژ بۆ دەربڕینا سەربۆر یان هزرەکا کویر، ژ زاردەڤێ ئاخڤتنکەرەکێ هاتییە بهیستن.)) (رحماندوست، مصطفی: ١٣٩٠: ٤)
دیسان (عیزەددین مستەفا ڕەسووڵ) ب ئەڤی شێوەیی پێناسەیا گۆتنێن مەزنان کرییە، ((هەموو پەندێك سەرەتایەکی هەیە، واتە، شتێك، قەوماوێك، کارەساتێك، ڕووداوێك ڕویداوە، لە ئەنجامی ئەوەدا ئەو پیاوە ژیرە ئەو قسەیەی کردووە کە بووە بە پەند و مەسەلە و بڵاوبۆتەوە و ماوەتەوە.)) (رسووڵ، عیزەددین مستەفا: ١٩٧٠: ٨) کەواتە د ئەڤێ پێناسێدا دیار دبیت کو پەند ژ ئەنجامێ بوویەرەکێ – چ یا خۆش یان یا نەخۆش بیت – ئانکو ل دویڤ کردارەکا مرۆڤی سەرهەلدایە.

هەروەسا د پێناسەکا دیتردا هاتییە کو ((پەندی پێشینیانمان وشەیەکی کورت، یان نیمچە درێژە کە بە هۆیەکەوە وترابێ و دەستنیشانکەر و ڕێنیشاندەر بێ بۆ مەبەستێکی دیارکراو، کۆمەڵ خاوەنییەتی و لە ژیانی کۆمەڵ ئەدوێ.)) (شارەزووری، عەلی مەعرووف: ١٩٨١: ٧) ئەڤێ پێناسێ ژی ئاماژە ب ڕوخسار و ناڤەرۆکا گۆتنێن مەزنان دایە و جەختێ لسەر ئەوێ چەندێ دکەت کو گۆتنێن مەزنان، ژ ئەنجامێ سەرهاتییەکێ پەیدابوویە و وەك ڕێنیشاندەر ژ بۆ ڤەگێڕانا مەرەمەکێ دهێتە بکارهینان و ژ جڤاکی پەیدا بووینە، دەربڕینێ ژ ژین و ژیارا جڤاکی دکەن.

(تۆما بوا) د پێناسەکرنا گۆتنێن مەزناندا، ئاماژێ ب گرنگی و ڕۆلێ مەزنێ ئەوان دکەت و دبێژیت: (دەولەمەندییا فۆلکلۆری ل دەستپێکی ژ گۆتن و مەتەلێن مللی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

دەردکەڤیت، پاشی د ستران و چیرۆکاندا. نموونێن گۆتنێن کوردی د مشەنە د پڕ ڕامانن، ڕاستی ژی کوردان هەردەم ڤیایە گۆتنێن ئەوان دگوگراندی و ڕێکخستی و ئاوازدار بن، دەربڕینێ ژ سروشت و بزاڤێن ڕۆژانە بکەن، نەخاسمە ئەو گیاندارێن ئەو خودان دکەن، یان ژی ئەو گیاندارێن نێچیرا ئەوان دکەن.) (شێلازی، جەمیل محەمەد: ٢٠١٤: ٨٢) هەر وەکو یا خویا ژ ئەڤێ پێناسێ، ل دەستپێکێ فۆلکلۆر ب ڕێکا گۆتن و مەتەلان دەولەمەند بوویە، ژ لایەکێ دیترڤە سروشت و ژین و ژیارا مللەتێ کورد، ب ئالاڤەکێ سەرەکی گۆتنێن مەزنان دایە زانین.

ل دوماهییێ، ئەم نەشێین پشتبەستنێ ب تنێ ل سەر ئێک پیناسێ بکەین؛ چونکی هەر نڤیسەرەکێ ل دویف بۆچوونا خۆ ئەڤ مژارە دایە ڕوهنڤەکرن و ب شێوەیەکی سالوخدانا ڕوخسار و ناڤەڕۆکا گۆتنێن مەزنان کرییە، ژ بەر ئەڤێ چەندێ ژی ئەم دشێین بێژین، گۆتنێن مەزنان ڕستەکا کورتە و خودان واتایەکا مەزنە و ژ بەر ئەوان هونەرێن ڕەوانبێژی یێن کو تێدا هاتینە بکارهینان و ژ ئاخفتنا ڕۆژانە دهێتە جوداکرن، هەر ب ئەڤێ چەندێ، گۆتنێن مەزنان دبیتە پشکەکا مەزن و گرنگ د ناڤا ئەدەبێ فۆلکلۆرێ هەمی مللەتاندا و د هەر قۆناغ و سەردەم و جهەکێدا، مفا ژێ دهێتە وەرگرتن؛ لەوڕا بەردەوام زیندی دمینن و حیکمەتەکا مەزن د چارچووڤەکێ گشتیدا باس دکەت و بێی کو ڕوویێ کەسێ بەرامبەر تووڕە بکەت و بابەتێ ئەوی ب گۆتنێ لێکدچوێنیت، ژ بەر ئەوێ چەندێ هەر ژ کەڤندا هەتا نهو، بوویە جهێ گرنگی و پویتەپێدانا خەلکی ب گشتی و نڤیسەر و ڤەکۆلەرێن ئەدەبی ب تایبەتی و دبیتە خۆدیکا ژیان و سەربۆڕ و کەلتوورێ هەمی مللەتان. ب واتایەکا دیتر، پشکەکا سەرەکییە ژ ئەدەبێ فۆلکلۆری، بۆ سەردەمێ کەڤنێ باب و باپیران دزڤریت، بەرهەمێ سەربۆڕ و ئەزموونێن مللەتییە، تێدا ئەنجامێن تاقیکرن و مێژووا گەلێ کورد و باب و باپیران د ڕوخسارەکێ کورت و ناڤەڕۆکەکا کورتدا، دەردکەڤیت و خۆدیکەکە هەمی بیاڤێن ژیانێ تێدا ڕەنگڤەددەن، کو ڕستەکا کورتە و ژ چەند پەیڤێن سادە پێکدهێت، بەلێ واتایەکا بەرفرەهـ ل پشت هەیە.

٢.١.٢. جورێن گۆتنێن مەزنان:

ل دویف بۆچوونا هندەک ژ زمانڤانان، ئەم دشێین سنوورێ گۆتنێن مەزنان ب سێ جورێن سەرەکی جودا بکەین، کو ئەو ژی پێکدهێن ژ:

١. فۆرمێ دەستەپەیڤەکا ئەبستراکت وەردگرین، ژ بۆ هندێ کو دەربڕینێ ژ ڕاستییەکا گشتی بکەین.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

٢. پتر پەیوەندی ب ژیانا رۆژانە یا مرۆڤیڤە هەیە و ئامۆژگاریکرنە و پێدڤی ب راڤەکرنەکا گەلەك کویر نابیت، بۆ نموونە بۆ خۆپاراستن ژ تشتێ ب زۆری و خۆرتی، وەکو: (دەتوانی ئەسپێك بو سەر ئاو بەریت، بەلام ناتوانیت بە زۆر ئاوی بدەیت.)
٣. پتر ل دویڤ کەلتوور و تایبەتمەندیێن نەتەوان ژ لایەنێ زانا و حەکیمانڤە هاتینە دارشتن، بەلێ تێکەلبوونا شارستانییەتا نەتەوەیان ڤەدگوهێزیتەڤە بۆ نەتەوەیەکێ دیتر. (سەعید، پەیمان عەبدولکەریم: ٢٠١٢: ٦٠):

٢.١.٣. تایبەتمەندیێن گۆتنێن مەزنان:

گۆتنا مەزنان ڕستەکە یان پتر، وێنەیەکێ هونەریێ بەرزە، وەکی هەر هونەرەکێ ئەدەبی تایبەتمەندیێن خۆ هەنە، گۆتنا مەزنان جیهانەکا بەرفرەها مەزنە و تێدا ئەوان سەربۆرێن ژیانا مللەتی هاتینە دارێتن، کۆمەکا تایبەتمەندییان ب خۆڤە دگریت، ئەو ژی پێکدهێن ژ:

١. گۆتنێن مەزنان ((ڕستەیەکا کورتە، ژ چەند پەیڤەکان پێکدهێت، کو واتایەکا بەرفرەهـ ب خۆڤە دگریت.)) (ذوالفقاری، حسن: ١٣٩٨: ١٠) واتە ب کێمترین پەیڤ، زۆرترین واتایێ ب دەستڤەددەت، ئەڤە ژی دبیتە بزاڤەك ژ بۆ قورتالبوونا ژ زێدەبێژییێ.
٢. ئێك ژ تایبەتمەندیێن دی یێن گۆتنێن مەزنان ئەوە کو ((هندەك ژ ئەوان ب کێش و سەروا هاتینە گۆتن، ئەڤ کێش و سەروایە بووینە ئەگەرێ هندێ کو گۆتن نەیێن ژبیرکرن و خۆش بێن فێمکرن و بەلاڤ ببن، پتر چێژێ ب گۆتنێ ببەخشیت.)) (خانکی، کۆڤان: ٢٠٠٨: ١١) واتە ژلایێ ڕوخساریڤە گۆتنێن مەزنان هندی یا ب کێش و سەروادار بیت، دێ جورە ئاوازەکێ ب گۆتنێ بەخشیت، ئەڤ ئاوازە ژی دبیتە ڕێخۆشکەرەك ژ بۆ زوو ژبەرکرنا گۆتنێ و نەژبیرکرنا ئەوێ.
٣. گۆتنێن مەزنان پڕانیا جاران واتایا خۆ ب شێوەیەکێ ئێکسەر نادەت، بەلکو ((پڕانیا ئەوان مەجازی نە.)) (مازی، چیا: ٢٠٠٦: ب ١: ١٤) ژ بەر هندێ (مەبەستێ ب شێوەیەکێ سەرەکی نادەت، بەلکو پێدڤییە ب کویری و هویری ل واتایا ئەوێ بگەڕیێن.) (ڕەسووڵ، عیزەددین مستەفا: ١٩٧٠: ٥٣) ژ بەر ئەڤێ چەندێ پێدڤی ب شرۆڤەکرنەکا ورد و هویربین هەیە، وەکی ئەڤێ نموونێ: ((ئاگر ژ دەهمەنا مرۆڤی، بەر دبیتە مرۆڤی.)) (جەعفەر، حەجی: ٢٠١٢: ٩)
٤. تایبەتمەندییەکا دیترا گۆتنێن مەزنان ئەوە کو ((گیانی نەمری و چاوەڕوانی لەخۆ گرتووە.)) (هەمزەیی، بەکر کانی: ٢٠١٢: ٩) یان ((وەك شتێکی زیندوو و هەمیشە لە زاوزێ دایە.)) (خالد، شێخ محەمەد: ١٩٧١: ٦) واتە هندی ژیان یا بەردەوام بیت، ئەڤ گۆتنە بەردەوام دێ د ڤەژینێدا بن و ل مەیدانێن ژیانێ ب زیندی مینن؛ چونکی ژیان

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

یا بەردەوامە و ڕوویدانێن ئەویٚ بەردەوام دووبارە دبن، ئەڤجا ئەڤ گۆتنە جارەکا دی ب کراسەکیٚ نوی خۆ ل گەل کەتواریٚ سەردەمیدا دگونجینن.

٥. گۆتنێن مەزنان پتریا جاران بۆ بهێزکرنا ئاخفتنیٚ دهێتە بکارهینان؛ چونکی گەلەك جاران ژ بۆ کو ئاخفتنکەر پتر باوەرییێ بۆ گوهداری چێکەت، گۆتنێن مەزنان بکاردهینیت و جورە هێزەکیٚ ددەتە ئاخفتنا خۆ. (ذوالفقاری، حسن: ١٣٩٨: ١٠)

٦. گۆتنێن مەزنان ((بە زۆری شێوەیی فێرکردن و ئامۆژگارییان پێوە دیارە)) (شارەزا، کەریم: ١٩٧٦: ٨)؛ چونکی ئەڤ گۆتنە ژ ئەنجامیٚ پەیوەندیکرنا مرۆڤی ل گەل ژینگەها ئەوی پەیدابووینە و هەر کارەکیٚ کو مرۆڤی ئەنجام دابیت، سەربۆرەك ژیٚ وەرگرتییە و مرۆڤی ڤیایە ئەڤیٚ سەربۆریٚ ژ بۆ کەسێن دیتر ژی ڤەگوهێزیت، داکو ئەو ژی مفای ژیٚ وەربگرن. ب ئەڤیٚ چەندیٚ ژی، ڕۆلیٚ فێرکرن و ئامۆژگارییێ وەردگریت.

ژ بەر کو گۆتنێن مەزنان خودان چەندین تایبەتمەندینە، ژ بەر ئەڤیٚ چەندیٚ هەتا نهو هاتینە پاراستن و ب شێوەیەکیٚ سەرزاری، ژ بەرەبابەکیٚ بۆ بەرەبابەکیٚ دی هاتینە ڤەگوهاستن، ژ ئەوان تایبەتمەندییان ژی: (کێش، سەروا، کورتکرن، لێکچواندن، دڕکە، خوازە و... هتد) نە.

٢.١.٤. گرنگییا گۆتنێن مەزنان:

ئەگەر فۆلکلۆر ب لاندکا شارستانییەتا هەر میللەتەکیٚ بهێتە هەژمارتن، گۆتنێن مەزنان ژی ب گرنگترین پشکا ئەدەبیٚ فۆلکلۆری دهێنە ل قەلەمدان، ئەو ژی ژ بەر سەنگ و بەربەلاڤییا ئەویٚ د ناڤا خەلکیدا ب شێوەیەکیٚ بەرفرەهتر ژ جورێن دیتر یێن ئەدەبیٚ فۆلکلۆرینە کو گرنگییەکا مەزن و ب باندۆر ژ بۆ جڤاکی هەیە؛ چونکی ل سەر زمانیٚ هەمی خەلکی دهێنە بکارهینان و مەرەم ژیٚ ئەوە، کو ڕاستییا بابەت و دیاردان د ناڤا خەلکیدا بەلاڤدکەت و سەربۆر و سەرهاتییێن ب سەریٚ ئەوی گەلی دا هاتین، بەحس ژیٚ بکەت. ب ئەڤیٚ چەندیٚ ژی دبیتە خۆدیکەك کو ژین و ژیار و ڕەوشا خەلکیٚ ئەوی میللەتی تێدا ڕەنگڤەددەت؛ لەوڕا ئەم دشێین گرنگییا گۆتنێن مەزنان، د چەند خالەکاندا دەستنیشان بکەین، کو ئەو ژی پێکدهێن ژ:

١. گۆتنا مەزنان (ڕاستییەکیٚ دیار دکەت، ب ئاوایەکیٚ کورت و سڤك، داکو خەلك هەمی بکاربهینیت.)) (جەعفەر، حەجی: ٢٠١٢: ٢٦٣) ئانکو گۆتنا مەزنان دەربڕینیٚ ژ ڕاستییان دکەن و ئەویٚ ڕاستییێ ب شێوەیەکیٚ کورت و سڤك ددەنە دیارکرن، داکو مفا ژیٚ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

بهێته وەرگرتن، ب ئەڤێ چەندێ ژی، گۆتنێن مەزنان وەکی کورتە چیرۆکەکێ لێدهێت.

٢. گۆتنێن مەزنان گرنگییەکا مەزن ژ هەمی لایەنێن زانینێڤە هەیە، (ئەو مفای دگەهینیتە نقیسەر و زمانزان، رەخنەگر، جۆگرافیزان، ڤەکۆلەرێ کۆمەلناسی و پەروەردەیی، ئانکو گرنگییا ئەوێ بۆ پرانیا تەخوچینێن خەلکییە، واتە کەس یێ بێ بەهر نینە ژ گۆتنێن مەزنان.) (ئەحمەد، خالیدە سەدیق: ٢٠١٣: ١٩ – ٢٠) د ئەڤێ خالێدا دیار دبیت کو گۆتنێن مەزنان ژ بۆ هەمی بیاڤ و تەخوچینێن جڤاکی و ژیانێ، گرنگییا خۆ هەیە.

٣. هەر دیسان ((لە ڕووی گرنگی و کەڵکیانەوە، هیچ شتێکێ تر ناتوانێت جێگەیان پڕ بکاتەوە. پەندەکان، سەوقاتیی گرانبهایی باب و باپیرەکانمانن.. بەشێکن لە ئەدەب و هونەر و کەلەپوور و فەرهەنگی نەتەوایەتیمانن.. پڕن لە حیکمەت و زانست و زانیاری جوراو جور.)) (هەمزەیی، بەکر کانی: ٢٠١٢: ٩) واتە ژ بەر گرنگییا گۆتنێن مەزنان کو هەلگرێ زانست و زانین و حیکمەتەکا مەزنە، د ژیانا ڕۆژانە دا چ تشتەکێ دی نەشێت جهێ ئەوان بگریت.

٤. گۆتنێن مەزنان ڕەنگڤەدانا ژین و ژیارا هەر جڤاکەکێنە، ژ لایەکێڤە خۆدیکەکا زەلالە ژ بۆ شارستانییەتا مللەتی، شێوازێ هزری و فەلسەفییا ئەوی و نموونا ڕەوشتی و کۆمەلایەتییە. (ذوالفقاری، حسن: ١٣٩٨: ٩) هەر وەکی گۆتنەکا مەزنان یا ئینگلیزی دبێژیت: (گۆتنێن مەزنان دەنگێ مللەتینە، یان گۆتنێن مللەتی پەرتووکەکا مەزنە تێدا ب ساناهی ڕەوشتێن مللەتی دهێنە خواندن.) (ئەحمەد، خالیدە سەدیق: ٢٠١٣: ١٩ – ٢٠)

٥. دیسان ئەم دشێین گرنگییەکا دیترا گۆتنێن مەزنان ب ئەڤێ ئاوایی خویا بکەین کو ((پەندی پێشینان لە هەموو شتێك کاریگەرترە لە دڵی ڕۆڵەکانی کۆمەڵەی کوردەواری؛ چونکە لە دەروونی خۆیانەوە هەڵقولاوە و لەسەر پەڕی دڵییان هەلکەنداوە، لەبەر ئەوە هەموو کەسێك بەلایەوە جوانە و لە کاتی قسەکردندا بۆ بەهێزکردنەوەی قسەکەی ئەڵێ وەك پەندی پێشینان دەڵێ، بە شێوەیەکی گشتی پەندی پێشینان دوای ئایەتی قورئان و فەرموودەکانی پێغەمبەر (د.خ) وەك پەندی دەستوور و یاسا دەوری خۆی گێڕاوە و چارەسەرکردنی گیروگرفتەکانی خەلکەکە و ڕابەریکردنیانە بۆ ڕێزی چاکە و لادانییان لە خراپە.)) ((شارەزا، کەریم: ١٩٧٦: ١٠)؛ ئانکو وەکو یاسا و دەستورا ڕۆلێ خۆ دگێڕن.

٦. گرنگییەکا دیتر ئەوە کو ((باری کۆمەلایەتی و خەباتی چینایەتی و نەتەوایەتی و پەیوەندی خێزان و خۆ و ڕەوشت و دابونەریتی کوردەواری و باری ئابووری و ڕامیاری بە

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

شێوەیەکی گشتی، ل پەندا ڕەنگی داوەتەوە.)) (تەقی، جەلال: ١٩٨٤: ٨) واتە د گۆتنێن مەزنان هەمی بیاڤێن ژیانا مرۆڤی و پەیوەندییێن ئەوی ب دەوروبەرێن ئەویڤە ڕەنگڤەددەت.

٧. ل دویماهییا گرنگییێن گۆتنێن مەزنان ژی ئەم دشێین بێژین کو ((پەندی پێشینان، زمانی ڕەش و ڕووت و چەوساوە و ڕەنجکێشی گەلەکەمان و کۆمەلە ئامۆژگاریەکی وێژەی و گەنجینەیەکی هەمیشەیی و بەکەڵکە، کە وەك ئاوێنەیەکی باڵا ڕوان و پاك و بێگەرد، کە هەمیشە هەتا هەتایە ڕۆلەکانی گەلەکەمان وێنەی ژیان و جۆر و باری مێژوویی باو باپیرانی تیا ئەبینەوە.)) (شارەزووری، عەلی مەعرووف: ١٩٨١: ٥) ئەڤە سەبارەتی گرنگییێن گۆتنێن مەزنان، وەکو جورەکێ خودان باندۆرێ فۆلکلۆری. نوکە ژی دێ بەحس ژ تەوەرێ دوویێ ژ پشکا تیۆری کەین، کو ئەو ژی توخمێ ڕویدانێیە د ناڤا ڕۆمانێدا.

٢.٢. توخمێ ڕویدانێ:

ڕویدان وەکو توخمەکێ بهێزێ ئەدەبیاتا داستانی، ڕۆل و گرنگییەکا مەزن د ناڤا هەر بەرهەمەکێ ڤەگێڕانکیدا دگێڕیت. ڕویدان د ناڤا هەمی ژانرێن ئەدەبیاتا داستانی و ب تایبەتی ژی ژانرێ ڕۆمانێدا، دبیتە ئەگەرێ گوهۆڕینێن مەزن و وەرچەرخانی د ناڤا ڕەوتا پێشڤەچوونا ڕۆمانێدا و بێی هەبوونا ڕویدانان، ژانرێ ڕۆمانێ چ سەنگ و زیندوویا خۆ نینە؛ چونکی د ناڤا ئەدەبیاتا داستانیدا (ڕویدان، ئانکو گوهۆڕین.) (مک کی، رابرت: ١٣٨٧: ٢٤) و هەر ئەڤ گوهۆڕینەیە کو چێژێ، باڵکێشی و زیندوویێ دبەخشیتە ڕۆمانێ؛ ب گۆتنەکا دی، توخمێ ڕویدانێیە کو ب دینەمۆیێ پێشڤەبرنا توخم و تەکنیکێن دیترێن ڤەگێڕانکی د ناڤا ڕۆمانێدا دهێتە ل قەلەمدان.

٢.٢.١. تێگەهـ و پێناسێن ڕویدانێ:

ڕویدان وەکو توخمەکێ خودان کاریگەری و ئاڤاکەرێ هەر بەرهەمەکێ ئەدەبی ب گشتی و ب تایبەتی ژی د ناڤا ئەدەبیاتا داستانیدا – ب هەمی ژانرێن ئەوێڤە و ب تایبەتی ژی ژانرێ ڕۆمانێ – ب گەلەک ڕەنگان هاتییە پێناسەکرن کو ل ڤێرێ دێ ئاماژێ ب چەند پێناسەیەکان دەین. د پەرتووکا "فرهنگ ادبیات و نقد" دا، تێگەهێ ڕویدانێ ب دوو واتایانڤە گرێددەت، کو ئەو ژی پێکدهێن ژ: ((یەکەم: چیرۆکا سەرەکی (و ب زاراڤێ سینەمایی "ڕەوت و ڕێڕەوا چیرۆکیا") دەقێن درامایی، ڕۆمان، کورتەچیرۆك، هەلبەستەکا ڤەگێڕانکی و... هتد. دوویەم: زنجیرەیەکا بوویەرێن سەرەکی کو ب هەڤرا گرێیێ پێکدهینن.)) (کادن جی. ای: ١٣٨٦: ١٠) ڕویدان وەکو توخمەکێ هەرە سەرەکییە کو ڕۆمان ل سەر هاتییە ئاڤاکرن، د ئەڤی بواریدا ڕویدانێ ((پەیوەندییەکی بە هێزوبەتینی بە ڕەگەزەکانی تری ڕۆمانەوە هەیە و بە دایەنەمۆی دادەنرێت؛ چونکە هەر ڕووداوێك خۆدی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

شاكەس یان كەسێتییەك تێیدا بەشداره، له شوێنێك و كاتێكی دیاری كراو ڕوو دەدات.)) (قادر، كاروان موحسین: ٢٠٠٩: ٥٤) كەواته ((ڕووداو بریتی یه لەو زنجیره گۆڕانەی که بەسەر رەوشتی كەسەكاندا دێت له پێوەندی و كارلێككردنیان لەگەل ئەو شتانەی دێن دەچن.)) (محەمەدعەلی، ئارەزوو: ٢٠٠٩: ١١٨) ژ بەر ئەویٚ گرنگیيا ڕویدانێ د ناڤا بەرهەمێ ئەدەبیدا هەی، ب ئەڤی ئاوایی هاتییه پێناسەكرن كو ((ڕووداو ئەو توخمەیه که پرۆسەی گێڕانەوەی لەسەر بنیات دەنرێ، له ڕووبەڕووبوونەوەی كارەكتەرەكان له چوارچێوەی كات و شوێنێكی دیاریكراودا، ئەم ڕووبەڕووبوونەوانەش له ڕێی هۆ و هۆكاره و له بەدواهاتنێكی ڕێكوپێكدا یا خۆد به شێوەیەكی تێكشكێنراو به بێ ڕەچاوكردنی هۆ و هۆكار دەخرێنەڕوو. بەم پێیه هەموو ڕووداوێكی (ڕۆمان) مەبەستێكی تایبەتی له دوایه، که ڕەنگدانەوەی بیری نووسەر دیاری دەكات.)) (مستەفا، ڕێزان عوسمان: ٢٠٠٨: ١٩) د پێناسەیەكا دیترا ڕویدانێ كو تەكەزییێ ل سەر ئێكگرتنا بەشێن بوویەران و هێلێن پێشكەڤتنا ئەوان ب شێوەیەكێ ڕێكخستی و زنجیرەیی دكەت، هاتییه (هەر ڕویدانەك ژ كۆمەكا بوویەر و پێشهاتان پێكدهێت، كو ئەگەر پارچەیەك ژ ئەڤان بوویەران بهێته لادان، یان ژێ گوهۆڕین د جهێ ئەواندا بهێتەكرن، ئەوی دەمی ئەویٚ ڕویدانێ چ گرنگی و بایەخێ خۆ نامینیت.) (رشدي، رشاد: ١٩٧٥: ١٩)

٢.٢.٢. جورێن ڕویدانێ:

بێگومان هەر توخم و تەكنیكەكا ئەدەبیاتا داستانی، چەندین دابەشبوون و ڤاڤارتنێن جیاواز ژ ئالییێ پسپۆر و شارەزایێن ئەوی بیاڤی بۆ هاتینەكرن، لێ بەلێ گرنگترین و بەربەلاڤترین دابەشكرنا كو بۆ جورێن ڕویدانان د ڕۆمانێدا هاتبیتەكرن، ئەو جورەیه یێ كو پشتبەستنێ ل سەر گرنگیيا ڕویدانان و تەكنیكا ئەوان یا هونەری[3] د ناڤا دەقیدا دكەت، ئەڤ دابەشكرنه ل سەر دوو جوران دهێته پارڤەكرن، كو پێكدهێن ژ:

٢.٢.٢.١. ڕویدانا سەرەكی:

ئەو جورێن ڕویدانانه كو هەبوونا ئەوان بۆ گرێیا داستانێ پێویستن. ئەڤ ڕویدانه، هەمان خێزێن بوویەرانه كو د هزرا نڤیسەریدا ب هەڤدووڤه هاتینه گرێدان و ب هەڤڕا گرێیا داستانێ پێكهینانینه، و ئەگەر گرێیا داستانێ گرێیەكا ژهەژی و گشتگیر بیت، لادان یان گوهوڕینا هەر ئێك ژ ئەوان، دێ ب تەواوەتی داستانێ بێ سەروبەر كەت و دی ئەویٚ تێكدەت. (یونسی، ابراهیم: ١٣٨٤: ١٥٣ ـ ١٥٤) ئەڤه ئەو جورێ ڕویدانێیه یێ كو ((بنیاتی گێڕانەوەی ڕۆمانی لەسەر دادەمەزرێ، له بەر ئەوەی ڕۆماننووس له وردترین و شاراوەترین نهێنی نەبینراوه له پرۆسەی گێڕانەوەكەی دەستپێدەكات، جگه لەوه ڕووداوی سەرەكی ڕەنگدانەوەی بیر و فەلسەفەی ڕۆماننووس و مەبەستێكی تایبەتی خۆی له پشته، که دەیەوێت گوزارشتی لێ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

بکات و پێشکەشمانی بکات.)) (مستەفا، ڕێزان عوسمان: ٢٠٠٨: ٥٩) ئەرکێ ڕۆماننڤیسی پێشکێشکرنا تشتێ پێشچاڤ نینە، بەلکو کارێ سەرەکی گەڕیان و دیتنا تشتێ بەرزەیە و مەبەستا ئەوی بۆ خوانەڤانی بێخیتە پێشچاڤ. ئێك ژ تایبەتمەندییێن سەرەکی یێن رویدانا سەرەکی ((لەوە دایە کە دەبێ ڕەنگدانەوەی بیری سەردەم بێت لە ڕووی ئەو پێشکەوتن وتەکنەلوژیایەی کومەلگا تیایدا دەژی ، تاکو کارێکی واقیعیانە بە دەقەکە ببەخشێ.)) (مستەفا، ڕێزان عوسمان: ٢٠٠٨: ٦٠)

٢.٢.٢.٢. رویدانا لاوەکی:

ئەڤە ئەو جورەیە یێ کو دبیتە هاریکار بۆ گەهاندنا رویدانا سەرەکی ژ بۆ دوماهییا ڕۆمانێ، ئەڤ جورێ بوویەران، رویدانێن هاریکارن یێن کو نڤیسەر ب هاریکارییا ئەوان گرێیا داستانێ بەرفرە دکەت: خەلەکێن ئەوێ کو هەمان رویدانێن سەرەکینە، ب هەڤدووڤە گرێددەت یان ب هاریکارییا ئەوان ڤالاتییان پڕ دکەت و ڕێکێ ژ بۆ رویدانا بوویەرێن سەرەکی خۆش دکەت، یان ژی ئەوان تەواو دکەت. ئەڤ رویدانە دکارن بەشەکێ گرنگ ژ گرێیا داستانێ – ڕۆمانێ پێکبینن و هاریکار بن، ژ بۆ سالوخدانا کارەکتەران و ژینگەها داستانێ. لێ هەر چاوا بیت، د گرنگیێدا ب پلا دوویێ دهێن و ب لادان و گوهوڕینا هەر ئێک ژ ئەوانا، چ گوهۆڕینێن سەرەکی و بنەڕەتی د ڕۆمانێدا دروست نابن. (گیوی، حسن احمدی: ١٣٧٤: ١٩٦ – ١٩٧؛ یونسی، ابراهیم: ١٣٨٤: ١٥٤) کەواتە ئەم دکارین بێژین ئەڤە ئەو جورە، یێ کو دبیتە هاریکار ژ بۆ دروستبوونا رویدانێن سەرەکی د ڕۆمانێدا، ئانکو رویدانێن لاوەکی ((ئەو ڕووداوانەن کە ڕۆماننووس پەنایان بۆ دەبات، بۆ زیاتر ڕوونکردنەوە و قوڵبوونەوە و شیکردنەوەی ڕووداوە سەرەکییەکان لە چوارچێوەی پرۆسەی گێڕانەوەی دەق، بە مەبەستی دروستکردنی پەیوەندییەکی دیالێکتیکی لەنێوان هەردوو جۆری ڕووداوی سەرەکی و لاوەکیدا، تا کو دینامیکیەتی ڕووداوەکان بە شێوەیەکی چالاك و کاریگەر و زیندوو، پێشکەش بە خوێنەران بکات.)) (مستەفا، ڕێزان عوسمان: ٢٠٠٨: ٨٤) کەواتە رویدانا لاوەکی ژی سەرەڕای هندێ کو د پلا کاریگەری و گرنگییا خۆ د ڕێزا رویدانا سەرەکیدا ناهێن، لێ ئەم دشێین بێژین کو ((گرنگی ڕووداوی لاوەکی جیا ناکرێتەوە لە جۆوڵانەوەی ناوەکی گورانکارییەکانی ژیان، ڕۆماننووس هەموو ئەو پەیوەندی و پەرەسەندن و بەرهەلستییا نەمان بۆ وەسف دەکات، ئەو بە وردبینێکی سینەمایی شتە بچووکەکانمان بۆ گەورە دەکات، هەر وەك چۆن دیمەنێکی دووروودرێژی ڕووداوەکانمان بۆ وەسف دەکات.)) (مستەفا، ڕێزان عوسمان: ٢٠٠٨: ٨٤) ئەڤە دەربارەیی پشکا تیۆرییا ئەڤێ ڤەکۆلینێ، نوکە ژی دێ د پشکا دوویێ یان پراکتیکییا ئەوێدا، ڕۆل و گرنگییا گۆتنێن مەزنان د پێشدابرنا رویدانێن ڕۆمانا "ستۆکهۆلمێ تە چ دیت بێژە" دینە سەلماندن و پراکتیکرن.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

٣. پشـكا دوويـێ: (ڕۆل و گرنگییـا گـۆتنێن مەزنـان د پێشـدابرنا ڕویـدانێن ڕۆمانـا "ستۆكهۆلمێ تە چ دیت بێژە"یە):

هەلـبەت مە ب كـورتی ئەڤ ڕۆمـانە د پەراوێزێـدا دایە ناسـاندن و نـوكە ژی دێ ل دویـڤ گریمانا ڤـەكۆلینێ، د بیاڤێ پراكتیكیـدا ئـەوا ل بـەری نها ئامـاژە پـێ هاتییـەكرن، سـەلمینین و دەینە خویانیكرن. ڕۆماننڤیسـی د ئەڤێ ڕۆمانا خـۆ "ستۆكهۆلمێ تە چ دیت بێژە" دا، گەلەك ب باشی و شارەزایانە مفا ژ گـۆتنێن مەزنـان ژ بۆ پێشـدابرنا ڕویـدانێن ڕۆمانا خۆ وەرگـرتییە. پێدڤییە ئامـاژێ ب ئەوێ چەنـدێ بـدەین كـو نـاڤبری، چ گۆتنەكا مەزنـان بـێ مەبەسـت و بێهـوودە د ناڤـا ڕۆمانـا خـۆ دا نەهێنـایە و هەر گـۆتنەك دبیـتە كەرەستەكێ هاریكار ژ بۆ تێپەڕاندن، سەلماندن، گوهۆڕین و گەهاندنا پەیامەكێ د ڕەوتا پێشدابرنا تـوخمێ ڕویـدانێ د ئەڤێ ڕۆمانێدا، كـو دێ نـوكە د بیاڤێ پراكتیكیدا ئەڤێ چەندێ سەلمینین و ئاشكرا كەین.

٣.١. پێشدابرنا ڕویدانەكا سەرەكی ب ڕێكا گۆتنەكا مەزنان:

هەر ل دەستپێكا ڕویـدانێن ئەڤێ ڕۆمـانێ ل بنگەهـێ پۆلیسـان دەمـێ كـارەكتەرێ سەرەكییێ ئەوێ (بێكەس) پشتی كـو ب تومەتا كوشـتنا سـەرۆك وەزیـرێن وەلاتـێ سـوێدێ (ۆلف پالمە)[4] هاتییە دەستەسەركرن و بەری لێكۆلین ل گـەل دەسـتپێبكەن، ڕۆماننڤیسـی دڤێت ژ بۆ بێگونەهی و بێ خودانییا كارەكتەرێ سەرەكییێ ڕۆمانا خۆ شیرەتێن بابێ ئەوی وەكو فلاشباك و هینانا گۆتنەكا مەزنان ئاشكرا بكەت، دەمێ دبێژیت:

((*چاوا ئایەتا قورئانێ ب بیرێ هات وەها ژی سەر پێهاتیا، كو باڤێ هەر دەم ئەو پێ شیرەت دكر ب بیرێ هات:* ***"گاڤا گا دكەڤە ئەردی، كێر لێ پڕ دبن"***[5]. *باڤێ ئەڤ سەر پێهاتی ب سەر پێهاتیەك دن ڕاڤە دكر: "هەڤالێ كەسێ باركەتی تونە یە".*)) (باڤێ نازێ: ٢٠١٢: ١٠)

ل ڤێرێ ڕۆماننڤیسـی دڤێت ڕویدانا سەرەكییا تومەتباركرنا قەهرەمانێ ڕۆمانا خۆ، ب ڕێكا گۆتنەكا مەزنان ڕەد بـكەت و بەرسڤەكا ڤەبڕ ب ڕێكا گۆتنا مەزنان یا كـو دبێژیت: ***"گاڤا گا دكەڤە ئەردی، كێر لێ پڕ دبن"***، بدەتە دەست خواندەڤانی، كـو ئەڤ گۆتنە ڕۆلێ پێشدابرنا ئەڤێ ڕویدانا گرنگ ل دەستپێكا ڕۆمانێ دگێڕیت.

٣.٢. پێشدابرنا ڕویدانەكا لاوەكی ب ڕێكا گۆتنا مەزنان:

هەر دیسان هەر ل دەستپێكا خێزا پێشڤەچوونا ڕویدانێن ئەڤێ ڕۆمانێ و ڕویـدانەكا لاوەكی، جارەكا دی ڕۆماننڤیس گۆتنەكا دی ب ڕێكا فلاشباكێ پەند و شیرەتێن بابێ ئەوی كـو ژ بنگەهـێ پۆلیسـان دەردكەڤیت، دئینیـتە ل سـەر هـزر و ڕامـانێن ئەوی، دەمـێ (بێكەس) ل گەل خۆ دبێژیت:

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

((پشتی کوشتنا سەرۆك وەزیر و هاتنا ژ ڤەکۆلینا پۆلیسی، دەڤێ دەڤینا پەندێن باڤێ، د هشێ وی دە دەربوو و ناسکر کو پێزانینا تشتان نە بەسە و یا هەری گرنگ ب کارئینانا وانە. لێ وەکو باڤێ دگۆت: ***"پشتی لێخستنێ جرِ - جرِ و راپەلکاندن بێ مفایە".*** *)) (باڤێ نازێ: ٢٠١٢: ١١)*

هەر وەکو ژ ئەڤێ نموونێ ژی خویا دبیت، رۆماننڤیسی ب رێکا ئەڤێ گۆتنێ، رویدانەکا لاوەکیا رۆمانا خۆ پێشدابرییە و دڤێت ب ئەڤێ چەندێ رابگەهینیت کو هەولْ و بزاڤا ئەوی (بێکەسی) یا بێ مفایە و ئەو یێ کەڤتییە د ناڤا دەست و د بن چاڤدێریکرنا پۆلیساندا.

٣.٣. پێشدابرنا رویدانەکا سەرەکی ب رێکا گۆتنا مەزنان:

پشتی کو (بێکەس) دووبارە دهێتە ڤەخواندن ژ بۆ بنگەهێ پۆلیسان و پۆلیس وێنێ کوژەکێ سەرۆک وەزیران کو د رۆژنامێدا هاتییە چاپکرن نیشا ئەوی ددەن، جارەکا دی رۆماننڤیسی ژ بۆ پێشدابرنا ئەڤێ رویدانا لاوەکی، مفا ژ گۆتنەکا مەزنان وەردگریت و پەیامەکا ڤەبرِ بۆ پرسەکا گرنگ کو تێکدان و دروستکرنا ئالۆزییانە ژ ئالییێ کوردانڤە ل ئەوی وەلاتی، ب ئەڤی رەنگی دەربرِینێ ژێ دکەت:

((ئەو ب خوە کەتە رامانێن خوە - بەلێ ئەو مینا منە، لێ پەیڤ و روهنابیا چاڤێن مرۆڤ، دەرەو، و ژ راستیێ نایێ خویا کرن؟" تەڤی کو دبێژن: ***"پێسیێ هشك ب مرۆڤ نایێ زەلقاندن"*** *ئەو ب خوە ژ خوە پشت کوول بوو. پشتکوولبوونا وی نە کو ژ شوبهەتا ب "کوژدار" رە، لێ ژ بەر ناڤێ کوردان بوو. لەورا، د سالێن داوی دە، چەند کوشتن ب دەستێن وان ل ئەورۆپا قەومیبوون.))* (باڤێ نازێ: ٢٠١٢: ١٤) هەر وەکو دبینین، مەبەست ژ هینانا ئەڤێ گۆتنا مەزنان، قورتال نەبوونە ژ کەسێن ب کێرنەهاتی و نەقەنج، کو بووینە ئەگەرێ دروستبوونا ئاریشە و ئاستەنگان بۆ ئەوی.

٣.٤. پێشدابرنا رویدانەکا سەرەکی یا بووری ب رێکا گۆتنا مەزنان:

هەلبەت د ئەڤێ رۆمانێدا، رۆماننڤیسی گەلەک مفا ژ تەکنیکا فلاشباکێ وەرگرتییە و وەکو رۆمانەکا مێژوویی – ژیاننامەیی، گەلەک راستی یێن دیرۆکی داینە خۆیاکرن؛ ژ ئەوان ژی فەرمانا ئەرمەنییان ژ ئالییێ تورکێن عوسمانیڤە کو دایکا ئەوی (بێکەسی)، ب خۆ قورتالبوویەکا ئەوێ فەرمانێیە و دایکا ئەوی د ئاشکراکرنا زولْم و زۆرداریا تورکان بەرامبەری ئەواندا، مفا ژ گۆتنەکا مەزنان وەردگریت و پێ مەبەست و پەیاما خۆ ژ بۆ زارۆکێ خۆ روهن دکەت و رویدانەکا سەرەکی ب هاریکاریا ئەوێ ڤەدگێریت، دەمێ دبێژیت:

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

((وان د فەرمانا ئەرمەنییان دە باڤ و دایکا من کوشتن و پاشی ژی ئاپێ وە کوشتن. زارۆکان، ب ئاواکی ئالاڤی دپرسین: - چما ترکان ئاپێ مە کوشتن؟ - لۆ لاوۆ ***"نان و خوێ یا وان ل سەر کابۆکا وانە."*** *ئەو بێ دین وئیمانن. چاوا بێ سەبەب دەما فەرمانا مە رابوو، خەلك سەر ژێدکرن، و وەها ژی بێ سەبەپ ئاپێ وە و فەقێن وی کوشتن.))* (باڤێ نازێ: ٢٠١٢: ٢٨)

کەواتە ل ڤێرێ دایکا بێکەسی دڤێت ب رێکا ئەڤێ گۆتنا مەزنان بدەتە خویاکرن، کو ئەو مرۆڤێن بێ نان و خوێ و بەرژەوەندیخوازن. ب ئەڤێ چەندێ ژی گۆتنا مەزنان رۆلێ خۆ یێ گرنگ د پێشدابرنا رویدانەکا سەرەکییا ئەڤێ رۆمانێدا گێڕایە.

٣.٥. پێشدابرنا رویدانەکا لاوەکی ب رێکا گۆتنا مەزنان:

دیسان پشتی (بێکەس) ژ لێپرسینێ ژ بنگەهێ پۆلیسان دەردکەڤیت و ب ترێنێ بەرەڤ جهێ ئاکنجیبوونا خۆڤە دچیت، خەلک ب چاڤێ غەزەب و کەرب و کینێ تەماشەیی ئەوی دکەن. ئەوی دڤێت بێژیت کو ئەز بێگونەهم و من سەرۆک وەزیر نەکوشتییە، لێ هەولدانا ئەوی یا بێ مفایە و گەلەک دترسیت و ئالۆز دبیت. ل ڤێرێ جارەکا دی رۆماننڤیس بۆ گەهاندن و وێنەکرنا دیمەنێ ئەڤێ رویدانا لاوەکی، مفای ژ گۆتنا مەزنان یا ***"گاڤا گا دکەڤە، کێر لی پر دبن."*** وەردگریت:

((د ڤێ رەوشێ دە، بێ حەمدێ خوە، ب دەنگەکی مەلولی بانگ کر: "پۆلیس.....! ئەز پۆلیس دخوازم!" هەر دەنگی وی نەدگیها کەسی، خەلکێ ژی ب هەر هاوی دخوەستن رەنگێ "کوژدار" یێ هۆڤ ببینن. بێکەس د ناڤ لەپێن خەلکێ دە، دچوو و دهات. ترسا وی ژ پۆلسی نەبوو، لێ نها هێجبوونا کەسێن ل دۆرێ، بێهن لێ دچکاندن و ترسا هەری مەزن ژ وان ددیت. هین بەرێ، باڤێ ژێرە گۆتبوو: ***"گاڤا گا دکەڤە، کێر لی پر دبن..."***))
(باڤێ نازێ: ٢٠١٢: ٣١)

مەبەست ژ دووبارە بکارهینانا ئەڤێ گۆتنێ جارەکا دی ئەوە، کو دەمێ مرۆڤێن مەزن دکەڤن، مرۆڤێن بێبەخت و ترسۆنەک دێ دەلیڤێ بۆ شکاندنا ئەوی ب هەند وەرگرن و ئەوی ل ئەردی دەن.

٣.٦. پێشدابرنا رویدانەکا لاوەکی ب رێکا گۆتنا مەزنان:

هەروەسا ژی د نموونەیەکا دیترا رویدانا لاوەکی د بەردەوامییا پێشڤەچوونا رەوتا رویدانێن ئەڤێ رۆمانێدا، رۆماننڤیس پشتی شکەستن و بێ هیڤیبوونا (بێکەسی) ژ ئەوێ رەوشا نەخوازراوا کو ئەو تووشبوویێ، بیرا ئەوی ب سەرهاتییەکا بابێ ئەوی دئینیت کو کاکلکا سەرەکییا پەیامێ ئەوێ ب گۆتنەکا مەزنان یا وەرەبەخش ب دویماهی دهێت و ئەڤ رویدانا لاوەکی بەرەڤ پێشدا دچیت، دەما دبێژیت:

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

((*برچیبوونا گور، ژ تێربوونا کووچك چێتره. هەگەر خودێ کووچك مرۆڤە، لێ بەلێ خودێ گور خودایە و چاوا بە خودێ، ژ خودێ مەزنتره.*)) (باڤێ نازێ: ٢٠١٢: ٣٦)
هەلبەت مەبەست و ئارمانج ژ ئەڤێ گۆتنێ بۆ پێشدابرنا ئەڤێ ڕویدانا لاوەکی ئەوە، کو بابێ ئەوی دبێژیتێ، وەکو مێر و زەلامان بژی و خۆ حەوجەیی بەردەستێن نەمەرد و بەرژەوەندیخوازان نەکە و بلا ویژدان و ڕوومەتا تە یا زیندی و هشیار بیت.

٣.٧. پێشدابرنا ڕویدانەکا لاوەکی ب ڕێکا گۆتنا مەزنان:

هەر د بەردەوامییا پێشڤەچوونا ڕەوتا ڕویدانێن ڕۆمانێدا، (بێکەس) وێنێن بەرگومانێن بکوژێ سەرۆک وەزیری ل وێستگەها پاسێ دبینیت و وێنێ کەسێ وەکو خۆ ژی د ناڤا ئەواندا دبینیت و د دەروونێ خۆ دا گەلەک خەمبار دبیت و خۆزییان ڕادهێلیت، کو ئەگەر وەکی ئەوی بەرگومانی نەبوایە. ل ڤێرێ جارەکا دی ڕۆماننڤیسی ژ بۆ ڕویدانا خەون و خۆزیێن ئەوی د ئەڤی بیاڤیدا مفا ژ گۆتنەکا مەزنان وەرگرتییە و ڕادگەهینیت:
((*وی دیسا میناکیا خوە تێ دە دیت، بیستکەکێ ئەو سار ما و تەنێ ئەو دەنگێ کو د ناڤێ دە دخورجلی، سەرێ خوە راکر و گۆت: "خوزی ئەز ب چاڤەکی بووما! خوەزی ئەز سەقەت و باوی بووما! خوەزی ئەز کەچك بووما و نە وەك ڤی کەسێ ها بووما" د ڤی واری دە باڤێ ژیرە دگۆت:* ***"ب خوەزییا کەس ناگهە باڤێن کەزییا"***)) (باڤێ نازێ: ٢٠١٢: ٤٠)
هەر وەکو یا خویا، مفا وەرگرتن و هاتنا ئەڤێ گۆتنا مەزنان ل ڤێرێ، ب واتایا ئەوێ چەندێیە کو ڕەڤینا ژ ڕەوش و کەتواری هەیی ژ بۆ قەهرەمانێ ڕۆمانێ، تشتەکێ ئەستەمە و کەڤتییە د دیفاکتۆییدا.

٣.٨. پێشدابرنا ڕویدانەکا لاوەکی ب ڕێکا گۆتنا مەزنان:

هەر دیسان د نموونەیەکا دیتردا کو بیرا (بێکەسی) ل شیرەتێن بابێ ئەوی دهێت و هزر د ئاخڤتنێن ئەویدا دکەت، کانێ چاوا نەگوهدارییا ئەوان بوویە ئەگەرێ دروستبوونا ئاریشە و دەردەسەرییان ژ بۆ ئەوی، جارەکا دی ب ڕێکا گۆتنەکا مەزنان، ڕۆماننڤیس ئەڤێ ڕویدانا لاوەکی ب گۆتنەکا واتادار پێشدا دبەت:
((*بێکەس مینا خوە گونەهکار ببینە، ب گازی و ب لۆم، د ناڤا خوە دە بانکر: "باڤۆ! وا باڤۆ ئەز نەبووم تشتەك، ئەز ب خوە بوومە* ***"گەیا دەڤێ خەلکێ!"***)) (باڤێ نازێ: ٢٠١٢: ٤٢)
ل ڤێرێ ئەڤێ گۆتنێ گرنگییا خۆ یا بێ بوهاکرنا کارەکتەرێ سەرەکی هەیە – ژ زاردەڤێ ئەوی ب خۆ- کو بەردەوامییا ڕەوتا پێشدابرنا ڕویدانێن لاوەکیێن ڕۆمانێیە.

٣.٩. پێشدابرنا ڕویدانا سەرەکی ب ڕێکا گۆتنا مەزنان:

ڕۆماننڤیس ڕویدانەکا سەرەکییا گرێدایی ب داب و نەریت و تیتالێن گەلێ خۆ، ب ڕێکا گۆتنەکا مەزنان پێشدا دبەت، ل ئەوی دەمێ کو (بێکەس) ل گەل کۆمیسەرێ

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

پۆلیسان دئاخفیت و کۆمیسەر باوەرییێ ب ئاخفتنێن ئەوی نائینیت. لەورا (بێکەس) ئەوێ پارچا دیالۆگا خۆ کو ئاماژێ ب رویدانەک و داب و نەریتەکا سەرەکییا د ناڤا گەلێ کورد دا دکەت، ب گۆتنەکا مەزنان یا واتادار پێشدا دبەت و ڤەدبڕیت، دەمێ دبێژیتێ:

*((ئەڤ ژ تیتالێن گەلێ مە یە، یێ کو ئەم ژ مێژڤە ل سەر دمەشیان و دمەشن. ل چیایێن مە نابە کەسێ دەخیل، چ دوژمن، چ دۆست بێ تەسلیمکرن، ئان ژی زۆرداری لێ بێ کرن. لەورا ئەو مێڤانی پاراستنا روومەتێ یە. بەلێ، راستە دڤێ مێڤان ژی دەست درێژییا نەکە. باڤێ من هین د زارۆکتیا من دە ژ من رە گۆتبوو: **"چالا کو تو ئاڤێ ژێ ڤەخوی، نابە تو کەڤران پاڤێژی وێ!***)) (باڤێ نازێ: ٢٠١٢: ٥١ – ٥٢).

٣.١٠. پێشدابرنا رویدانەکا لاوەکی ب رێکا گۆتنا مەزنان:

د بەردەوامییا لێپرسینا کۆمیسەرێ پۆلیسان ل گەل (بێکەس)ی ل بنگەهێ پۆلیسان، (بێکەس) بەحس ژ خەلکێ وەلاتێ کۆمیسەری دکەت و ئەوێ جیاوازییا کو ئەو دناڤبەرا خەلکێ رۆژهەلاتی – د ناڤا ئەواندا ژی کوردان - دکەن، هندەک ئاخفتنان دبێژیت کو دبنە جهێ نەڕازیبوون و تورەبوونا کۆمیسەری، لەورا ب هاریکارییا گۆتنەکا مەزنان، رەوتا پێشدابرنا ئەڤێ رویدانا لاوەکی دگوهۆڕیت، دەمێ دبێژیت:

*((بێکەس دیسا ب خوە حەسییا، کو گۆتنێن یێن ژێ نایێن خوەستن، دبێژە. دیسا ژی ناسکر کو جی نە جیێ ڤان پەیڤانە. ژ بەر ڤێ یەکێ، ئەو ما بێ دەنگ و د ناڤا خوە دە گۆت: "خوەزی ئەز نەرەویا بووما !" ل سەر کەوت - کەوتا زێدە ئەڤ پەیڤێن هان ب بیر هاتن: **"کووچکێ کو د رەوە، گەز ناکە*** *و درەوە ژ ترسا ناڤا خوە، ل یێ ناریە ترس ژ وی یە." وی نزانیبوو، وی ئەڤ گۆتن د کتێبە کێ دە خوەند بوو یان ژ باڤێ بهیستبوو.))* (باڤێ نازێ: ٢٠١٢: ٥٧).

٣.١١. پێشدابرنا رویدانەکا لاوەکی ب رێکا گۆتنا مەزنان:

هەر دیسان د بەردەوامییا پرۆسێسا بەرڤ پێشچوونا رویدانێن لاوەکیێن لێپرسین و لێکۆلینکرنێ ل گەل (بێکەس)ی، بێکەس ب رێکا گۆتنەکا مەزنان ئاماژێ ب رویدانەکا لاوەکی ددەت، کو ئەو ژی گرێدایی ب کوردانڤەیە و ئاوارەبوونا ئەوان بۆ وەلاتێن ئەورۆپی و شکاندنا ئەوی ژ ئالییێ کۆمیسەریڤە کو کەسەکێ هیڤی ژ هەوە نەکربوون هوین بهێنە ئەورۆپا و تەنگەزاری کۆلانێن مە ببن، دبێژیت:

*((ژ بەر ڤێ یەکێ ژی دبە کو بێکەس حەق دا کۆمیسار و ژ خوە پرسی: "ب راستی ژی ما کێ ب دەستێ مە گرتبوو؟ چما ئەم بوون وەك نۆکێن کو تو ل تەحتێ خینی؟ ئەم ل هەر دەرێ ل بەر دەرییان مانە، و بوونە چاڤپان...)) (باڤێ نازێ: ٢٠١٢: ٥٧ – ٥٨) ((بەرێ گۆتنە، **"هەگەر کورمێ دارێ نە ژ داری بە، دار کورمێ نابە"***.)) (باڤێ نازێ: ٢٠١٢: ٥٩).

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

۳.۱۲. پێشدابرنا ڕویدانەکا سەرەکی ب ڕێکا گۆتنەکا مەزنان:

دەمێ (بێکەس) پەیوەندییێ ل گەل کچکەکا سویدی یا ب ناڤ (ئێڤا) گرێددەت و پشتی چەندین شەڤبێرکان کو ئەو هەڤالێ خۆ (جۆمەرد) ل گەل ئەوان دبوورینن، ب تایبەتی (لیزا)، (ئێڤا) و (کاتیا)یێ. ڕۆماننڤیس ژ هایدارکرنا (بێکەس) ژ ئەوێ ڕویدانا سەرەکییا کو دکەڤیتە بەرسینگێ ئەوی د پرۆسێسەکا ڕویدانەکا ئیرۆتیکیدا و دڤێت کریارەکا سێکسی لگەل (ئێڤا)یێ ئەنجام بدەت، ب ڕێکا هینانا گۆتنەکا مەزنان ئەڤێ ڕویدانێ پێشڤەدبەت و ژ زاردەڤێ (لیزا)یێ دڤێت ڕێگرییێ دروست بکەت کو ئەوێ کریارێ ئەنجام نەدەت، دەمێ دبێژیت:

((*لێ دڤێ هوون های ژ خوە هەبن،* ***لنگێن خوە زێدە یی خوە ناڤێژن!***)) (باڤێ نازێ: ۲۰۱۲: ۱۱٦) ((*بێکەس د ناڤ لنگان دە، ب هار بوونەك شەهوانی ستیان ل سەر پێخێلا وێ راکر و خوەست ب دەڤ هەرِە مەمکان. لێ سەراسەر ژی ئەو ب واقینیا کو ب ئێڤا کەت جفلی و ب پێرگیبوونا پاناڤەك بێ گر بوو، بێکەس ما بەهتی. "ها ژ خوە هەبە ئەز دزانم تە چاڤ بەردایە ئێڤا، ئەو نەخوەشە..." - گاڤا بێکەس ب ئێڤا رە دیلان کر، لیزا خوە گیهاند بەر و ب رووسی ئەڤ گۆتن دگوهێن وی دە گۆتن. چما گەلۆ وێ ئەڤ تشت گۆت بێکەس نزانیبوو، لێ باوەری یا وی ب پەیڤا لیزا نەهات و د دلێ خوە دە گۆت: "هەیە تونەیە، ئەڤ ژ زك رەشیا ژنایە..." ژ بەر ڤێ چەندێ بێ ترس ب ئێڤا رە چوو ناڤ نڤینا. لێ بەلێ هیچ نە د بالا وی دە بوو کو وێ سینگا وێ بێ پێسیر بە.*)) (باڤێ نازێ: ۲۰۱۲: ۱۱٦)

۳.۱۳. پێشدابرنا دوماهی ڕویدانا سەرەکییا ڕۆمانێ ب ڕێکا گۆتنا مەزنان:

ل دویماهی ڕویدانا سەرەکییا ئەڤێ ڕۆمانێ کو ب هاریکارییا گۆتنەکا مەزنان هاتبیتە پێشدابرن، ڕویدانا سەرەکییا بێگونەهـ دەرچوونا (بێکەسی)یە، پشتی چەندین گەڕێن درێژێن لێپرسین و لێکۆلینکرنێ ژ ئالییێ پۆلیسانڤە. دەمێ (بێکەس) ژ بنگەهێ پۆلیسان دەردکەڤیت و کۆمیسەری دڤێت کو کەسەک ل گەل ئەوی بچیت داکو بچیتە مالا خۆ، ئەو ئەوێ دەستپێشخەرییا ئەوان پەسەند ناکەت، دەمێ دبێژیت:

((*نها ژی ب چیایەتی و سەرهشکیا کەسێن نەتەوا خوە، داخوازا کۆمیسار پەسەند نەکر و گۆت:*

- نا کۆمیسار، ئەز دخوازم ب خوە هەرِم. هەگەر یەکی دا ناڤ ئاڤێ چ ل جوگێ و چ ل نەوقێ وێ نەخەم بە ... ب خوە حەیا نها ئەز ل بەر تاڤێ و مەرزیبێ، ژ سەری حەیا بنی شل بوومە...

باڤێ د ڤی واری دە گۆت: ***"تاڤێن بهارا خوە شل مەکە، تاڤێن پاییزا خوە گیروو نەکە!"***

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەکۆلینێن کوردی

... كۆميسار، مينا كو باوەر كر ئەوێ ل سەر يا خوە دانەكەڤە، كاغەزێن بێكەس خستن دەستێ وی و جارا داوی، وان ب ئاورێن خوە ل هەڤ نەرين. بێكەس رابوو سەر خوە بێ پێژن ژ جەم پۆليس دەركەت.)) (باڤێ نازێ: ٢٠١٢: ١٤٧)

ئەڤە نموونەيێن پێدڤی ژ بۆ سەلماندنا گرنگی و رۆلێ گۆتنێن مەزنان د پێشدابرنا رويدانێن سەرەكی و لاوەكيێن رۆمانا "ستۆكهۆلمێ تە چ ديت بێژە" يا رۆماننڤيس (باڤێ نازێ).

٤. ئەنجام:

پشتی ب دويماهی هاتنا ڤەكۆلينێ، هەر وەكو ل دەستپێكا گريمانەيا ئەڤێ ڤەكۆلينێ مە ئاماژەپێكری، ئەم گەهشتينە چەند ئەنجامەكان:

١. گۆتنێن مەزنان وەكو جورەكێ گرنگ و كاريگەر د ئەدەبياتێدا فۆلكلۆريدا، شيانێن رۆل گێرانێ د بەرەڤ پێشدابرنا توخمێن رۆمانێدا هەنە، ژ ئەوان ژی توخمێ رويدانێ.

٢. (باڤێ نازێ) وەكو رۆماننڤيسەكێ شارەزا و خودان سەربورا درێژا بەرهەمدارييێ، شيايە جورێ فۆلكلۆرييێ گۆتنێن مەزنان وەكو چەكەكێ ب باندۆر و كاريگەر بێخيتە د خزمەتا رۆمانا خۆ دا، ژ پێخەمەت پێشدابرنا رويدانێن رۆمانا خۆ ئەوا ل ژێر ناڤێ "ستۆكهۆلمێ تە چ ديت بێژە" دا.

٣. مفا وەرگرتنا رۆماننڤيسی ژ گۆتنێن مەزنان – ل چاڤ ئەو ژمارەيا گۆتنێن مەزنان يێن بكارهاتی د ناڤا ئەڤێ رۆمانێدا – بۆ پێشدابرنا رويدانێن لاوەكی د ئاستەكێ مەزندايە.

٤. هەر ديسان مفا وەرگرتن و بكارهينانا گۆتنێن مەزنان د ئەڤێ رۆمانێدا، ژ بۆ پێشدابرنا رويدانێن سەركيێن ئەڤێ رۆمانێ، د ئاستەكێ كێمتر ژ يێن لاوەكيدايە.

٥. ب شێوەيەكێ گشتی رۆماننڤيس شيايە گۆتنێن مەزنان بێخيتە ل ژێر پرۆسێسا پێشدابرنا رويدانێن رۆمانا خۆ و گرنگيیا ئەوێ د ئەوی بياڤيدا بەرجەستە بكەت.

٦. مفا وەرگرتن و بكارهينانا گۆتنێن مەزنان ژ بۆ پێشدابرنا رويدانێن ئەڤێ رۆمانێ، بەهرا پتر ژ دەستپێكا پرۆسێسا رويدانێن ئەوێ تاكو نيڤا رۆمانێيە. هندی بەرەڤ دويماهييێ دچيت، بكارهينانا گۆتنێن مەزنان كێمتر لێدهێت.

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلينێن كوردی

٥. لیستا ژێدەران:

٥.١. پەرتووک:

٥.١.١. ب کوردی:

١. باڤێ نازێ. ٢٠١٢، ستۆکهۆلمێ تە چ دیت بێژە. چاپخانا هاوار. دهۆک. ڕێڤەبەریا چاپ و بەلاڤکرنێ – دهۆک.

٢. تەقی، جەلال. ١٩٨٤، پەندی پێشینان و قسەی نەستەقی کوردی، هەولێر، لە چاپکراوەکانی ئەمیندارێتی گشتی رۆشنبیری لاوان.

٣. جەعفەر، حەجی. ٢٠١٢، هندەك ڤەکۆلین لدۆر فۆلکلۆرێ کوردی. چاپخانەی شهاب. هەولێر. لە بڵاوکراوەکانی یەکێتی نووسەرانی کورد/ مەڵبەندی گشتی.

٤. خالد، شیخ محمدی. ١٩٧١، پەندی پێشینان. چاپخانە کامەران. سلێمانی.

٥. خانکی، کۆڤان. ٢٠٠٨. گۆتنێن مەزنان د هۆزانێن جەگەرخوینیدا. چاپخانە ئازادی. دهۆك.

٦. ڕەسووڵ، عیزەدین مستەفا (دکتۆر). ١٩٧٠، ئەدەبێ فۆلکلۆری کوردیی. چاپخانەی دار الجاحظ، بغداد. ئەمینداری گشتی لاوان.

٧. شارەزا، کەریم. ١٩٧٦، پەندی پێشینان لە شیعری کوردیدا. چاپخانەی کوڕی زانیاری کوردی. بەغدا. لە بڵاوکراوەکانی کوڕی زانیاری کورد.

٨. شێلازی، جەمیل محەمەد. ٢٠١٤، هەلشکافتنا فۆلکلۆرێ کوردی، دهۆک. ژ وەشانێن ئەنستتۆیا کوردی/ دهۆك.

٩. مازی، چیا. ٢٠٠٦، فەرهەنگا گۆتنێن پێشیان. بەرگێ ئێکێ. چاپخانە حجی هاشم/هەولێر. دهۆک. ژ وەشانێن دەزگەهێ سپیرێز.

١٠. مستەفا، ڕێزان عوسمان. ٢٠١٠، بنیاتی جۆرەکانی رووداو لە ڕۆمانی کوردی باشووری کوردستاندا ١٩٨٥ ـ ١٩٩٠. هەولێر. بڵاوکراوەی ئەکادیمیایی کوردی.

١١. هەمزەیی، بەکر کانی. ٢٠١٢، پەنی پێشینان بە هۆنراوە. چاپخانەی چوارچرا. هەولێر.

٥.١.٢. ب عەرەبی:

١٢. رشدي، رشاد (دکتور). ١٩٧٥. نظرية الدراما من ارسطو الى الان. بيروت. دار العودة.

٥.١.٣. ب فارسی:

١٣. ذوالفقاری، دکتر حسن. ١٣٨٩، فرهنگ بزرگ ضرب المثل های فارسی. چاپخانەی مهارت. تهران. انتشارات معین.

١٤. رحماندوست، مصطفی. ١٣٩٠، فوت کوزەگری، جلد اول. چاپخانەی شرکت نقش رنگ خجستگان. تهران. انتشارات برهان.

١٥. سهیلی، مهدی. ١٣٨٥، ضرب المثل های معروف ایران. چاپخانەی سعدی. تهران. نشر گل آرا.

١٦. گیوی، حسن احمدی (دکتر). ١٣٧٤، از فن نگارش تا هنر نویسندگی. تهران: نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

١٧. کادن، جی. ای. ١٣٨٦، فرهنگ ادبیات و نقد. ترجمەی کاظم فیروزمند، چاپ دوم، تهران: نشر شادگان.

١٨. کی، رابرت مک. ١٣٨٧، داستان (ساختار،سبك واصول فیلمنامەنوسی)، رابرت مك کی، ترجمەی محمد گذر آبادی. چاپ سوم، تهران. انتشارات هرمس.

١٩. یونسی، ابراهیم. ١٣٨٤. هنر داستان نویسی. چاپ هشتم، تهران. انتشارات نگاه.

٥.٢. نامێن ئەكادیمی:

٥.٢.١. ماستەر:

٢٠. ئەحمەد، خالیدە صدیق. ٢٠١٣، رەنگڤەدانا گوتنێن مەزنان د روخسار و ناڤەرۆكا هۆزانێن نالبەندیدا. ناما ماستەرێ، زانكویا دهۆك، سكۆلا ئادابێ.

٢١. سەعید، پەیمان عەبدولكەریم. ٢٠١٢، وەرگێرانا راڤەكرنێ د گۆتنێن مەزناندا (ڤەكۆلینەكا پراگماتیكییە). ناما ماستەرێ، زانكۆیا زاخۆ.

٢٢. قادر، كاران موحسین. ٢٠٠٩، سیما تازەكانی رۆمانی كوردی لە نێوان سالأنی (١٩٩١ – ٢٠٠٠)، نامەی ماستەر، زانكۆی سەلاحەددین.

٢٣. محەممەدعەلی، ئارەزوو. ٢٠٠٩، تەكنیك لە رۆمانەكانی (عەبدوڵلا سەراج) دا، نامەی ماستەر، زانكۆی سەلاحەددین.

٥.٣. چاڤپێكەفتن:

٢٤. باڤێ نازێ (دكتۆر). ٢٠١٩/١١/٢٥، چاڤپێكەفتن. زاخۆ. زانكۆیا زاخۆ. فاكۆلتییا زانستێن مرۆڤایەتی. پشكا زمانێ كوردی. دەمژمێر: ١:٣٠.

٦. پەراوێز:

١. ناڤێ ئەوی (محەمەد عەبدولەتیف عەبدولرەحیم) یێ ناڤدار ب (باڤێ نازێ)یە، ل سالا (١٩٤٦ ز.) ل گوندێ (كۆچوكا) ل سەر خەتێ، ئانكو باكورێ كوردستانێ ژ دایكبوویە . ل سالا (١٩٥٣ ز.) ل گەل مالباتا خۆ هاتییە بن خەتێ، ئانكو رۆژئاڤایێ كوردستانێ. ل سالا (١٩٥٧ ز.) مالا ئەوان ب ئێكجاری ل بن خەتێ ئاكنجی دبن. ل دەستپێكێ ل عاموودێ ئاكنجی بوون، پاشان هاتنە ڤەگۆهاستن ژ بۆ باژێرێ (حەسەكێ) و تا سالا (١٩٦٧ ز.) خواندنا خۆ ل وێرێ برییە سەری. سالا (١٩٦٩ ز.) ژ بۆ خواندنێ چوویە ئێكەتییا سۆڤیەتێ و ل سالا (١٩٨٠ ز.) ل زانكۆیا موسكۆ یا حكوومی، ناما دكتۆرایێ وەرگرتییە. سالا (٢٠٠٣ ز.) دهێتە باشوورێ كوردستانێ و بۆ ماوەیێ نێزیكی یازدە سالان ل هەر دوو زانكۆیێن دهۆكێ و زاخۆ، وانەیان دبێژیت و ل سالا (٢٠١٤ ز.) خانەنشین دبیت و نوكە ژی ل وەلاتێ رووسیایێ دژیت و یێ بەردەوامە ل سەر خەباتا خۆ یا ئەدەبی و رەوشەنبیری. (باڤێ نازێ) هەتا نوكە خودان پتری ژ (٣٠) بەرهەمانە. ژ گرنگترین بەرهەمێن ئەوی ژی: رۆمانێن: "چیایێن ب خوینێ ئاڤدایی؛ ستۆكهۆلمێ تە چ دیتیە بێژە؛ دارا پەلوەشیایی؛ هێلینا پەپووكان؛ خەونا ب هێڤی". هەروەها كورتە رۆمانێن: "هەوارا نەبهیستی؛ مرینێ حەرام؛ هێسرێن گۆتنا بێ گۆتن؛ خوەشیا ب ئێش". دیسان كۆمەلە چیرۆكێن: "گۆڤەندا ل بەر مرنێ و هێسر و باران". تیۆرییا ئەدەب (ئامادەكرن)؛ دیرۆكا ئەدەبا بیانی (٥ بەرگ – ئامادەكرن)؛ فەرهەنگا تێرمێن وێژەیی (ئامادەكرن) و رێزمانا كوردی (ئامادەكرن.(

٢. رۆمانا "ستۆكهۆلمێ تە چ دیت بێژە" ب تیپێن عەرەبی ل سالا (٢٠١٢) د قەبارەیێ ناڤنجیێ (١٥ سم × ٢١ سم) د (١٦٠) لاپەراندا، ژ ئالیێ رێڤەبەرییا چاپ و بەلاڤكرنێ ل باژێرێ دهۆكێ هاتە چاپكرن. ئەڤ رۆمانە د بنەرەتدا رۆمانەكا مێژوویی – ژیاننامەییە، كو تێدا گەلەك مفا ژ ژیانا كەتوارییا رۆماننڤیسی ب خۆ و تەكنیكا فلاشباك و مۆنۆلۆگێ هاتییە وەرگرتن. رۆماننڤیسی كارەكتەرێ سەرەكییێ ئەوێ ب ناڤێ (بێكەس) كو ئەو ب خۆیە و پشتی چوونا ئەوی بۆ وەلاتێ سوێدێ و تومەتباركرنا ئەوی ب كوشتنا سەرۆك وەزیرێن ئەوی سەردەمییێ سوێدێ (وۆلف پالمە) و ب بەردەوامی

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرێ زاخۆ بۆ ڤەكۆلینێن كوردی

لێکۆلینا و لێپرسینا پۆلیسان ل گەل ئەوی، ئەو پەیوەندییێن کو لگەل ژنێن سوێدی گرێددەت د شەڤبێرکاندا، رویدانێن رۆمانێ بەرەڤ پێشڤە دبەت. ل دویماهییێ ژی بێکەس بێتاوان دەردچیت.

٣. هەلبەت هەر وەکو مە ئاماژەپێکری، دابەشکرن و پارڤەکرنێن جوراوجور و جیاواز ژ ئالییێ شارەزا و پسپۆرێن ئەدەبیاتا داستانی ژ بۆ توخمێ رویدانێ هاتینەکرن، لێ ئەم دشێین بێژین کو زۆربەیا هەرە زۆرا ئەڤان دابەشکرنان، جارەکا دی دچنە د بن سیهوانا ئەڤێ دابەشکرنا ل دویف گرنگی و پێکهاتا هونەرییا توخمێ رویدانێ د ناڤا دەقێ رۆمانێدا.

٤. ئۆلاف پالمە (Sven Olof Joachim Palme) ل رێکەفتی (٣٠) مەها کانوونا دوویێ یا سالا (١٩٢٧ ز.) ل باژێرێ ستۆکهۆلمێ ژدایکبوویە. سیاسەتمەدارێ بەرنیاسێ سوێدێ کو سەرۆکێ پارتا سۆسیال دیمۆکراتا سوێدێ بوو و بۆ دوو خۆلان سەرۆک وەزیرێن وەلاتێ سوێدێ بوو، کو خۆلا ئێکێ ژ سالا (١٩٦٩ ز.) هەتا (١٩٧٦ ز.) و خۆلا دوویێ ژ سالا (١٩٨٢ ز.) هەتا (١٩٨٦ ز.). ناڤبری ل رۆژا ئەینی رێکەفتی (٢٨) مەها شوباتا سالا (١٩٨٦ ز.) دهێتە تیرۆرکرن.

٥. هەژییە بێژین کو ئەو گۆتنێن مەزنان یێن کو رۆمانڤیسی د رۆمانا خۆ دا مفا ژێ وەرگرتین، ژ ئالییێ روخساریڤە ڤەدگەرن بۆ باکور و رۆژئاڤایێ کوردستانێ، لەورا ژ بۆ پاراستنا رەسەنایەتییا روخسارێ ئەوان ئەم دەستکارییێ تێدا ناکەین؛ چونکی ناڤەرۆکا ئەوان هەمان ئەو ناڤەرۆک، واتا و پەیامەیە یێن کو ل دەڤەرا مە دهێنە بکارهینان.

وظيفة الامثال والحكم لاستباق الاحداث في النص الروائي - رواية "قل ماذا رايت في مدينة ستكهولم" للروائي (بافي نازي) أنموذجا –

الملخص:

يعتبر الفلكلور منبعا رصينا للادب الشفاهي لدى جميع الشعوب كما وله تاثيرا مباشرا على الادب الكتابي مدى تطوره. لدى الشعب الكردي فلكلورا ثريا من جميع جوانبه ويعتبرا الامثال والحكم قسما مهما من الادب الفلكلوري الكردي وله تاثير واضح على الادب الكتابي والكتاب الكرد استفادوا كثرا من هذه النصوص الفكلورية ولغرض تجسيد المعنى وايصال الرسالة الادبية فى اعمالهم الابداعية.

تعد الرواية من اكثر النصوص الادبية اتساعا وثراء ولغرض اثراء هذه النصوص، قام الكتاب الكرد بتجسيد النصوص الفلكلورية وخاصة الامثال والحكم داخل نصوصهم الروائية وذلك لغرض التاكيد على المعنى وتحسين تقنيات الرواية لغرض ايضاح المقاصد الخفية داخل النصوص الروائية. الروائي الكردي (بافي نازي)، استطاعة وبجداره ان يقوم بتجسيد النصوص الفلكلورية داخل نصوصه الروائيي وفي هذا المجال، استافد من العادات والتقاليد الفلكلورية لغرض اثراء نصوصه الروائية واستطاع الروائي المذكور في روايته "قل ماذا رايت في مدينة ستكهولم" ان يقوم باستباق احداث الرواية من خلال الاستفادة من الامثال والحكم الفلكلورية لغرض تجسيد المعنى، ولهذا الغرض اخترنا هذا العنوان لهذه الدراسة (وظيفة الامثال والحكم لاستباق الاحداث في النص الروائي - رواية "قل ماذا رايت في مدينة ستكهولم" - للروائي (بافي نازي) انموذجا).

الكلمات الدلالة: *الفلكلور، الامثال والحكم، رواية، رواية "قل ماذا رايت في مدينة ستكهولم"، احداث الرواية.*

The Function of Proverbs and Judgment to anticipate events in the text of the Novel - *Say about What you saw in Stockholm* by Bave Nazi as a case study"

Abstract:

Folklore is a great source of oral literature for all people, it has a direct impact on the written literature on its development. The Kurdish people have a rich folklore in all its aspects, and they consider proverbs and governance an important part of written Kurdish folklore literature. It has a clear influence on literature and Kurdish writers have benefited a lot from these folkloric texts for the purpose of embodying the meaning and delivering the literary message in their creative works.

The novel is one of the widest and rich literary texts, and for the purpose of enriching these texts, the Kurdish writers have embodied folkloric texts, especially proverbs and judgment within their novel texts, for the purpose of emphasizing the meaning and improving novel techniques for the purpose of clarifying the hidden intentions within the narrative texts. The Kurdish novelist Bave Nazi was deservedly able to embody folkloric texts within his fictional texts, and in this field he benefited from folkloric customs and traditions for the purpose of enriching his novel texts. The novel by making use of proverbs and folkloric wisdom for the purpose of embodying the meaning and for this purpose we chose this title for this study "The Function of Proverbs and Judgment to anticipate events in the text of the Novel - *Say about What you saw in Stockholm* by Bave Nazi as a case study".

Keywords: *Folklore, Proverbs and Wisdom, Novel, a Novel Say about What you saw in Stockholm, Novels' Events.*